

אש נגה - סינאגוגה

אגור החכמה

ב'כרם שלמה' ניסן-אייר תשמ"ח עמ' י"א מביא פירושו של הריעב"ץ על מאמר חז"ל שכינה במערב דאר"י מאי אוריה אור י-ה (ב"ב כ"ה ע"א). בהגותיו על הש"ס אין שום הערה על מאמר זה.

אגור החכמה

חושבני שראוי לציין כאן את הדברים הבאים:

ריעב"ץ כתב את ספרו "מטפחת ספרים" להוכיח ב"ראיות ברורות ומוכחות" שהרבה דברים בזה"ק, ברעיא מהימנא ועוד, לא נכתבו בידי רשב"י אלא נתוספו בתחילת האלף הששי. אחת ההוכחות העיקריות היא שברעיא מהימנא (פ' תצא דף רפ"ב ע"א) כתב שקורין לבי כנישתא אש נגה [סינאגוגה] וזה לא יתכן שתנא או אמורא ידרוש שתי מילים בלה"ק שהן מרמזים מלה משפת הגויים. ועוד ראייה בידו, כי אביו בשו"ת חכם צבי סי' ל"ח מתרגם גביית עדות מספרדית ללה"ק, ואת המלה "אישנוגה" המופיעה שם הוא מתרגם "בית הכנסת", הרי לך הוכחה שהמלה היא ספרדית, "ולא יאמן שיהיו דברים כאלה דברי בעלי התלמוד, אף לא רבנן סבוראי גם לא של הגאונים דבבל, כי לא ידעו שפת ספרדית, ואצ"ל רשב"י התנא, והאמת עד לעצמו ולכל כיוצא בזה, הנמצא כתוב בספר זה הוא תוספת מחכם מקובל ספרדי לא זולת, ופלא בעיני איך לא הרגיש בזה שום חכם מהספרדים עד הנה". עכ"ל.

וראוי לציין, כי לפי המילונים האטימולוגיים המלה היא מיוונית עתיקת יומין, עוד מלפני תקופת המשנה, ופירושה הראשונית כנסת, התאספות, התקהלות וכדומה.

והנה במרכבת המשנה ח"ג הלכות בית הבחירה פ"ב בד"ה שם הלכה י' כותב בזה"ל: "ואגב ראיתי במטפחת ספרים פ"ג שהרחיב בלשונו על מ"ש ברעיא מהימנא פ' תצא "ומהכא קרו לבי כנישתא אש נוגה" וכן בתקונין אש נגה כמה פעמים, ולא נמצא בגמ' או מדרש שיקרא בה"כ אשנוגה כי אם בלשון ספרדי, והוא עושה לזה השם הלועזי שתי מלים, ולא יאומן כי יסופר וכו' שבהכרח הוא תוספת מחכם מקובל ספרדי וכו' והרחיב שם להטיל דופי וזהו יסוד אצלו. ואני אומר אשתמיטתיה גמ' ערוכה ב"ב (דכ"ב) [דכ"ה], ואף ר"י סבר שכינה במערב דאר"י מאי אורייא אור י-ה, ופירש"י "אורייא שם מזרח בלשון פרס או בלשון לועז. [ברש"י שלפנינו: "אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי [וראה תוס' קידושין יב, ב בד"ה הא איכא סהדי באורית], ול"נ שכך קורין למזרח בלשון לעז [אוריגנט ORIENT], והיינו דקאמר אור י-ה שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אוריו". הרי מצאנו לחז"ל שדרשו שם לעז ואמרו שהן ב' מלות בלה"ק והבן זה" עכ"ד מרכבת המשנה.

ובספר "פתח עינים" להרחיד"א ע"ז כ"ד ע"ב כותב בזה"ל: "כמאן קרו פרסאי דשתנא לנדה מהכא כי דרך נשים לי [ע"י רש"י דדרש מלה פרסית נוטריקון "ד - דרך ש - נשים", וראה מהרש"א], מכאן תשובה למ"ש הרב יעב"ץ דמ"ש ברעיא מהימנא דקרו לבי כנישתא אש נוגה ודריש לה, אינו מר"מ [=מרעיא מהימנא] שזו תיבה ספרדית ואיך דריש תיבה ספרדית, והרב מרכבת המשנה ח"ג מה' ביהב"ח דין יו"ד השיגו מבתרא דף כ"ה שכינה במערב אוריה אויר י-ה ופירש"י מזרח בלשון לועז, והרי דריש לשון לעז ועושה ב' תיבות עכ"ד. וגם הא דידן סייעתא לה' מרכבת המשנה, הגם שיש לדחות".

ומרש"ם מאוד למצוא שלא נעלמה הגמרא הערוכה מעיני הריעב"ץ אלא לפי שעה, שעה שיצא "להטיל דופי" (כדברי מרכבת המשנה).

לסתור את כל הראיות של היעב"ץ בספר זה, יצא ר' משה קוניץ בספרו הגדול "בן יוחאי". הספר מלא דברים של טעם, בבקיות נפלאה, ברוח ישראל סבא, ורבי עקיבא איגר מביא אותו בהגהותיו לאו"ח סי' רכ"ט ס"ב. ולעומת זה, בגלל כמה דברים שהנהיג יצאו עליו עוררין, (הוא חיבר את המאמר "בית רבי" שבראש משניות תפא"י, אבל לא רצו להזכיר שמו עליו).

נציין גם שעל אף שה'חתם סופר' העריך כנראה את הספר מטפחת ספרים,¹ מביא הג"ר מנחם מאנדל קרענגיל זצ"ל בקונטרס "שארית ציון" הנדפס בסוף שם הגדולים לחיד"א השלם, בערך "זהר": "ושמעתי מאדמו"ר הגאון מהרש"ס אבדפ"ק קראקא ז"ל ששמע מאביו הגאון בעל שו"ת חת"ס, שאמר בזה"ל: "דהוא אחד מדברים מהופכין שראיתי בעולם - דיותר היה ראוי דספר ה'מטפחת' יצא מתחת ידי הר"ם קוניץ וספר 'בן יוחאי' יצא מתחת ידי הגאון המקובל יעב"ץ, ודפח"ח".

תמצא שם כי דבר גדול דבר הנביא ז"ל בענין זה הלא ישתוממו רואיו וד"ל".

1. וכה דבריו בשו"ת חלק ר' סי' נ"ט: "הנה נמצא בשכונתך ס' מטפחת ספרים להריעב"ץ